

ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΑ-1-ΣΤΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟ ΤΟΥ 1930!

Critics Point

2018

Νίκου Σκαλκώτα (1904-1949):
δύο νεοανακαλυφθέντα έργα του, έφαλτήριο
ἀναθεωρήσεων;

Ο Βύρων Φιδετζής και η ορχήστρα Φιλαρμόνια μᾶς ξε-
ναγοῦν στὸ μουσικὸ Βερολίνο τοῦ 1930, ὅπου γράφηκαν.

10/2018.

τοῦ ΓΙΩΡΓΟΥ ΛΕΩΤΣΑΚΟΥ.

ΜΥΡΙΑΚΙΣ ΕΪΓΕ ΣΤΟ «ΣΥΛΛΟΓΟ ΦΙΛΩΝ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ», διοργανωτὴ οὐσιαστικὰ ἀλλὰ καὶ φιλοξενήσαντα ἐν Μεγάρῳ μιὰν ἱστο-
ρικὴ συναυλία τῆς πρώτης (ἄς μὴν πῶ ἀκόμη: *μόνης πιά*) ἑλληνικῆς
συμφωνικῆς ορχήστρας, τῆς Φιλαρμόνια, πού ἱδρύσε (Νοέμβριος 2016) ὁ
ἱεραπόστολος τῆς Ἐντεχνῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς (ΕΕΜ) ἀρχιμουσικὸς
Βύρων Φιδετζής γιὰ νὰ ὀλοκληρώσει κατὰ τὸ ἐφικτὸν τὴν ἀποκάλυψη
τῆς γιγαντιαίας νωπογραφίας τῆς, ἔργο ζωῆς στὸ ὁποῖο ἔχει ἀφιερῶσει τὸ
μεγαλύτερο μέρος τῆς. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴν πῶ *μόνης*, ἀφοῦ οἱ ἐπὶ κεφαλῆς
τῆς ΚΟΑ καὶ τῶν λεγομένων Μουσικῶν Συνόλων τῆς ΕΡΤ (δὲν προ-
χωρῶ περισσότερο) ἔλαμψαν...ἀπουσιάσαντες ἀπὸ τὴν ἐκδήλωση. Ἀμφό-
τεροι οἱ κρατικοδίαίτοι θεσμοὶ πού λειτουργοῦν ἀναλώμασι τῶν κτηνωδῶς
φορολογουμένων ἑλληνικῶν διπόδων, ἀγνοοῦν ἰταμότατα τὴν ΕΕΜ...

Πυρήνας τῆς συναυλίας δύο χαμένα ἔργα Σκαλκώτα, τῆς περιόδου
1929-30, ἰδιαιτέρας σημασίας, ἀφοῦ τότε ἀκριβῶς ὁ συνθέτης μαθήτευε

κοντά στον **Arnold Schoenberg**. Όπως αποκαλύπτει στο πυκνότατο, άκρως έμπεριστατωμένο, «Σημείωμα του Ένορχηστρωτή» ¹, ό επίσης ανεκτίμητος **Γιάνης Σαμπροβαλάκης**, «Μουσικολόγος-Ένορχηστρωτής-Επιμελητής εκδόσεων Κέντρο Έλληνικῆς Μουσικῆς», όπως τό υπογράφει, τίς δύο πολύτιμες αναγωγές για πιάνο τῶν δύο έργων, έντόπισε ό όμοίως ανεκτίμητος **Γιάνης Τσελίκας**, στον ήλεκτρονικό κατάλογο τῆς βιβλιοθήκης του Τμήματος Μουσικῶν Σπουδῶν του Πολιτειακού Πανεπιστημίου του Μπάφαλο [University at Buffalo UB. State University of New York], Νέα Υόρκη ². (Άγνωστο πῶς... διέσχισαν τόν Άτλαντικό!) Καί ό Βύρων Φιδετζῆς συμπλήρωσε τό πρόγραμμα μέ τρία έργα που όλοκληρώνουν τό μουσικό κλίμα του προχιτλερικού Βερολίνου. Έπί τό έργον λοιπόν μέ τά 5 έν όλῳ έργα, αφού συγχαροῦμε όλόψυχα 1) τόν Γιάννη Σαμπροβαλάκη, που τά ένορχήστρωσε (όπως σημειώνει έχει αφιερωθεῖ στη «συστηματικήν επαγγελματικήν ένασχόληση μέ τό αντικείμενο τῆς στυλιστικῆς ένορχηστρώσεως» καί 2) τόν προσφιλέστατο Φιδετζῆ, σέ απόγειο τεχνικῆς καί έρμηνευτικῆς ώριμότητος, που τά παρουσίασε μέ ιδεώδη καθαρότητα ήχητικῆς καί νοηματικῆς ροῆς, λάμψη ήχοχρωμάτων σέ ένορχηστρώσεις άκρως διαφορετικῆς μεταξύ τους, καί τό προσῆκον στο καθένα έκφραστικό σφρίγγος.

1. ΓΙΟΥΝ, ΠΑΟΥΛ [Juon, Paul, ρωσ. Πάβελ Φέδοροβιτς Ю-όη, έκλατ. Pavel Fyodorovich Juon, γ. Μόσχα, από Έλβετούς γονεῖς, 1872 –1940]: Ο θρῆνος τῆς Ίνγκεμποργκ [Ingeborgs Klage], όρχηστρική μπαλλάντα, έργο 3α (1894). Δάσκαλος τῶν Σκαλκῶτα καί Γιάννη Κωνσταντινίδη (βλ. κατωτέρω) στο Βερολίνο του 1930. Ο δεύτερος επανειλημμένως μου τόν ανέφερε έγκωμιαστικότατα, τονίζοντας πόσο χαιρόταν όταν συναντοῦσε τό λῆμμα του σέ μουσικῆς έγκυκλοπαίδειες. Ήταν τό πρῶτο έργο του που άκούγαμε. Κατά τό λαϊκιστί λεγόμενον: ΕΡΓΑΡΑ ! Τό πρόγραμμα δέ διευκρινίζει ποιά είναι ή Ίνγκεμποργκ του τίτλου: ἴσως ή Ίνγκεμποργκ τῆς Δανίας (1174-1237), σύ-

¹ Βλ. Σαμπροβαλάκης, Γιάννης: *Σημείωμα του Ένορχηστρωτή*, σελ. (6) του ανεπίτρεπτα καί άπαράδεκτα άσελιδαριθμητου προγράμματος τῆς εκδηλώσεως.

² Βλ. τό κατατοπιστικότατο κείμενο Βερολίνο-Άθήνα μέσω Μπάφαλο Νέας Υόρκης, ή ή περιπέτεια δύο χαμένων χειρογράφων του Νίκου Σκαλκῶτα τῆς κ. Στεφανίας Μεράκου, Διευθυντριάς Μουσικῆς Βιβλιοθήκης Λίλιαν Βουδούρη του Συλλόγου «Οί Φίλοι τῆς Μουσικῆς», σσ. (4) καί (5) του ίδιου προγράμματος

ζυγος τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Γαλλίας ἢ Φιλίππου-Αὐγούστου (1165-1223)³. Ἀρχίζει μὲ χαρακτηριστικὸ ἁρμονικὸ διάστημα τρίτης (κόρνα), ποὺ διαδέχονται χρωματικὰ περάσματα καὶ ταυτοφωνίες βιολιῶν στὶς ψηλές περιοχές. Πένθιμο καὶ δραματικότερο ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, καταλήγει στὴ «χαρμολύπη» μιᾶς συναντήσεως μείζονος καὶ ἐλάσσονος τρόπου. Σ' αὐτὲς τὶς συντεταγμένες γραφῆς, προσανατολίζεται σήμερα ἡ μουσικὴ ὕστερα ἀπὸ «αἵματηρότατο» Ἑκατονταετῆ Πόλεμο» πρωτοπορειῶν—σωστῶν ἀλαλαζόντων κυμβάλων!

2. ΣΚΑΛΚΩΤΑΣ, ΝΙΚΟΣ (1904-1949): *Σουίτα γιὰ βιολί καὶ μικρὴ ὀρχήστρα* [αὐτολεξεί γερμ.: *Suite für kleines Orchester und Violine*], 1929. Μέρος i. Δὲν προλάβουμε νὰ συνέλθουμε ἀπὸ τὴν ἐκπληκτικὴ ἐνορχήστρωση αὐτῆς τῆς μικρογραφίας: περάσαμε στὸ Μέρος ii., ἀργὸ μὲ ωραιότατους ὀρχηστρικοὺς ἰριδισμοὺς ψηλά—ἐδῶ πρωτοσκεφθήκαμε τὴ *Συμφωνιέττα σέ σι ὕφ.* Μέρος iii., γοργό, μὲ ἐκδηλα δακτυλικά ἀποτυπώματα» σκαλκώτειου ὕφους, ἐπαναλαμβανόμενες τετράδες 16ων, εὔστοχα **pizzicati** βιολιῶν Μέρος iv., ἀργό, μὲ ωραιότατο σόλο βιολιοῦ ψηλά, σὰν καντέντσα. Εὔγε στὸ σολίστ, Γιώργο Δεμερτζή. Ἀπὸ τὸ Μέρος v., δυστυχῶς σώζεται μόνον τὸ μέρος τοῦ βιολιοῦ, ὅχι τοῦ πιάνου (ὀρχήστρας). Τὶ νὰ ἐνορχηστρωθεῖ λοιπόν;

3. ΣΚΑΛΚΩΤΑΣ, ΝΙΚΟΣ: *Κοντσέρτο γιὰ πιάνο, βιολί καὶ ὀρχήστρα* [αὐτολεξεί γερμ.: *Konzert für Klavier, Violine und Orchester*]. Καὶ τὰ δύο ἔργα ἐκτελέσθηκαν στὶς 6 Ἀπριλίου 1930, στὴ *Singakademie* Βερολίνου, ὑπὸ τὸν *Karl Mengelberg* μὲ σολίστ τοὺς *Anatol Knorre*, βιολί καὶ τὴν ἀλησμόνητη Πολυξένη Ματέϋ (1902-1999), πιάνο. Μέρος i. Γοργό, ρυθμικό, ἀτονικό, ὅπου ἀρχικά πιάνο καὶ βιολί κινοῦνται στὶς ψηλότερες περιοχές τοῦ ἠχητικοῦ φάσματος, ἐνῶ ἔπεται ωραιότατος διάλογός τους. Μέρος ii. Ἀργό, ἀρχίζει μὲ ωραιότατα σόλι ξυλίνων. Τὰ διαδέχεται τὸ πιάνο, πάντα στὶς ψηλότερες περιοχές, μὲ ἓνα ἀργό, ἐκδηλα ρυθμικὸ θέμα, ὡς μιὰν ἀπροσδόκητα δραματικὴ παρέμβαση **grancassa-timpani**

³ Ὁ Φίλιππος, ἤδη ἀπὸ τὴν ἐπομένη τοῦ γάμου τους (15 Αὐγ. 1193) ἐπὶ χρόνια προσπαθοῦσε νὰ τὴν χωρίσει μὲ μύριες μεθοδεύσεις καὶ ἰσχυρισμοὺς μὴ πείθοντες ὅμως τὸ Βατικανό, ἐνῶ τὴν κρατοῦσε φυλακισμένη ὑπὸ ἄθλιες συνθῆκες. Συμφιλίωθηκε μαζί της γιὰ λόγους πολιτικῆς τὸ 1213. (Βλ. *Βικιπαίδεια*, λήμματα *Philip II of France* καὶ *Ingeborg of Denmark, Queen of France*.)

Μέρος iii. Πραγματικός ήχοστροβίλος, όπου οι δύο σολίστ, αναπτύσσουν συναρπα-στικό διάλογο στις ψηλότερες περιοχές. Άδύνατο να φαντασθούμε επιτυχέστερη τής χαμένης πρωτότυπης, από τή συναρπαστική ένορχή-στρωση Σαμπροβαλάκη, καλλίτερες επιδόσεις εκείνων των δύο σολίστ Γιώργου Δεμερτζή (βιολί) και Βασίλη Βαρβαρέσου (πιάνο). Τα δύο έργα, καίτοι άτονικά ⁴, ούδόλως συσχετίζονται με Schoenberg, δάσκαλο τότε του Σκαλκώτας. Όρθότατα νέος μουσικός, με ρώτησε στο διάλειμ-μα, αν τα δύο έργα ήταν νεοκλασσικά: ακούγοντάς τα, καταλάβαμε ότι μοιραία ο Σκαλκώτας θα κατέληγε το 1948 στη Συμφωνιέττα σε σι ύφ.

4. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ (1903-1984): Δωδεκανησιακή Σουίτα άρ. 2 (1949). Τα μέρη: i. Lento e solenne. ii. Scherzino: Vivo e leggero. iii. Andante con moto. iv. Lento e mesto. v. Lamento: Lento funebre. vi. Finale: Moderato quasi narrativo. Πόσον καιρό είχαμε να ακούσουμε Κωνσταντινίδη; Τελευταία του άκρόαση που θυμούμαι (πρίν χρόνια...) ήταν ή πολυδουλεμένη του Μικρασιατική Ραψωδία (1950-1965). Η επιλογή αυτού του έργου, με τή λεπτότατη και άφάνταστα εύρηματική ένορχήστρωση, αναδείχθηκε, κατά τήν ταπεινή μας άποψη, ως το υπεροχότερο του προγράμματος. Πανάσχετος ο άνωνυμος συντάκτης του λήμματος Κωνσταντινίδης στη Βικιπαίδεια. Για λαιμητόμο!

5. ΒΑΪΑ, ΚΟΥΡΤ [Weill, Kurt, 1900-1950). Συμφωνία άρ. 2 (1934) Τα μέρη: i. Sostenuto - Allegro molto. ii. Largo. iii. Allegro vivace - Presto. Τόσο διαφορετική από τήν «πηχτή», άρμονικά διάφωνα και έξπρεσσιονίζουσα Συμφωνία άρ. 1, ή Συμφωνία άρ. 2, αξιοποιώντας το έμφατικά ρυθμικό στοιχείο, με τρόπο αναπέμποντα ήδη στο σύγχρονό του Σοστακόβιτς, είναι έργο άξιοθαύμαστο, όπου διορατικότατα ο Φιδετζής επέλεξε να ιδεί το μεγάλης χειρονομίας μεσαίο Largo, ως συνταρακτικό πένθιμο έμβατήριο, διατηρώντας όμως τήν αυτή δραματικότητα στο φινάλε iii. Allegro vivace - Presto, γοργό, παραχῶδες, με άδρες ήχοχρωματικές αντιθέσεις (λ.χ. γάλκινα και άμέσως πίκκολο), «σωματικό» ρυθμό σε άξιοσημείωτη ποικιλία σχημάτων, καταλήγοντα σε άτονικό κορύφωμα, έμβατηριακό και δραματικότατο. Προσωπικότατη ανάγνωση έργου που κάποιες ήχογραφήσεις του παρουσιάζουν «ελαφρότερο» ίσως από ότι είναι. (Αίθουσα ΧΔΑ, 13.2.2018).

Λέξεις: 930. ————— Λέξεις: 930.

⁴ Είναι άδύνατο να ξεχωρίσεις από τήν άκρόαση μόνον, ένα άτονικό από ένα δωδεκάφθογγο έργο: όποιος πει το αντίθετο είναι άπλῶς άσχετος...